

ÖRNEKOLAY ARAŞTIRMALARINDA GÖZLEM VE MÜKÂKAT METODLARININ ÖNEMİ

Doçent Dr. İ. YASA

G İ R İ Ş

İlmî Bir Araştırmanın Dayandığı İki Temel Usul :

Bütün ilmî araştırmaların esas amacı, hayatı, çevremizde cereyan eden olayları daha kifayetli bir tarzda anlayabilmek ve gerektiği zaman ve mümkün olduğu takdirde bunları kontrol altına alabilmektir. Çeşitli olayları ayrı ayrı tasniflere tâbii tutmaksızın incelemeye çalışmakla böyle bir amaca ulaşılabilir. Bu sebeple tabiat ve mahiyetleri itibariyle birbirlerine yakın olan ve benzeyen karmaşık olayları parçalara veyahut birimlere ayırmak ve her birini ayrı ayrı gözden geçirdikten sonra tekrar bir bütün haline ircâ etmek zarureti vardır. Sosyal ilimlerde bu iş iki esas usule baş vurularak yapılabilir.

Bu usullerden biri somut olayları, gerçek şahısları, grupları, müesseseleri veya teşekkülleri canlı varlıkları gibi gözden geçirdikten sonra elde edilen bilgi ve sonuçları, aynı cinsten olan diğer olaylara da teşmil etmek veya bunların mahiyetleri hakkında genellemeler yaparken gözönünde bulundurmak. Bir tabiat bilgini, balık türlerinden birinin davranış ve yaşayışı hakkında genel tablolar hazırlamak istediği zaman böyle bir yol takip eder ve bize incelediği balık türünün yaşayış seyrini ve safhalarını bir film canlılığı halinde aksettirmeğe çalışır.

Araştırmaya konu teşkil eden çapraşık bir meselenin enine, boyuna ve derinliğine bu suretle gözden geçirilmesi, başka bir deyimle kesif bir müşahede ve tahlile tâbii tutulması sosyolojide örnekolay diye adlandırılan bir araştırma metodu ile mümkün olabilir. ⁴⁹

Olay ve araştırma meselelerini gözden geçirmek, gerçekleri saptayarak sonuçlara varabilmek için takip edilen ikinci esas yol, geniş alanlı müşahede metodudur. Bu metodda bir sınıfa dahil olan olaylar teker teker gözden geçirilir, fakat bunların sadece belirli veçhe ve özellikleri bakımından üzerinde durulur. Bu suretle olaylar serisini seçilen özelliklerine göre grafikler halinde göstermek, ölçüklerini bulmak ve ortalamalarını hesaplamak mümkün olabilir. ⁵⁰

Avladığı kuşların her birini teker teker gagalarının uzunluğu, gözlerinin rengi, tüylerinin şekli gibi ölçülebilen belirli özelliklere göre tasvir ve tasnif eden bir tabiat bilgininin kullandığı usule de, geniş alanlı mücerret müşahede veyahut istatistik metodu diyebiliriz.

Bu yazıda üzerinde durmak istediğimiz mesele örnekolay çalışma ve araştırmalarında kullanılan gözlem ile mülâkat metodları olduğu için ikinci esas metoda sadece temas etmekle yetiniyoruz.

Örnekolay ve Çeşitli Anlamları :

Sosyal ilimlerde örnekolay terimi, çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bu anlamlardan biri, örnekolayın pratik veyahut eğitsel anlamı, diğeri de bir araştırma konu veyahut meselesidir.

Sosyal ilimlerde dikkat çekici bazı olay ve yahut olgular seçilerek bunların tasvir ve tahlilleri yapılmak ve sonra diğer meselelerle mukayese edilmek üzere pratik ders konuları haline getirilebilir. Bu suretle öğretmen ve öğrenciler için bu seçilmiş olay veyahut olgular üzerinde çeşitli bakımlardan tartışmalarda bulunmak ve birlikte bazı ortaklaşa sonuçlara varmak mümkün olur. Bu çeşit örnekolay tartışmalarının esas amacı, ilmî sonuçlara varmaktan daha ziyade öğrencileri eğitmek ve yetiştirmektir. (1)

Örnekolay teriminin sosyolojide yaygın olan ikinci anlamı, araştırma konusunun mahiyeti ile ilgili bulunmaktadır. Bu anlamı ile örnekolay, araştırma konusu veyahut meselenin ele alınış, işleniş tarzı ve yahut usulüdür. Bu usul, araştırmaya konu teşkil eden meselenin çeşitli tezahürlerini, hal ve durumlarını belirli zaman ve mekân çerçeveleri içinde dramatik, etraflı bir şekilde, doğrudan doğruya tasvir edilmesini gerektirir. Böyle etraflı tasvirlerin yapılabilmesi küçük ve basit araştırma terimleri için nisbeten daha kolaydır. Araştırma biriminin mahiyet ve tabiatı itibarıyla çok çapraşık olması halinde böyle teferruatlı tasvir yerine, meselenin sadece bir veyahut bir kaç vechesi üzerinde durmak zarureti hasıl olabilir. Bu takdirde tasvirde yer alması gereken vechelerin kadrosu sınırlandırılmış ve bazı hallerde de araştırmanın amacı böyle bir sınırlandırmayı icabettirebilir.

Örnekolay metodunu istatistik metodundan ayıran esas özellik olayları seyrediş safhalarına göre tasvir etmesi ve işaret edildiği gibi bu tas-

(1) Mehmet Gönlübol, Örnekolaylarla Devletler Hukuku, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XI, sayı 3, sahife 207 - 257, 1956.

Cemal Mikçioğlu, Personel İdaresinde Beşerî Münasebetler, sahife 195 - 196, 1958.

virî bir bütün halinde canlandırabilmesidir. Tasvirler ne kadar mükemmel yapılırsa, olayların akışını o kadar açık olarak kavramak mümkün olabilir. Bu sayede de çeşitli sosyal hâl ve durumların iç yüzlerine, inceliklerine nüfuz etmek imkânı kazanılabilir. Aksaklık, kifayetsizlikler keşfedilmek suretiyle bunları düzeltmek hususlarında tavsiyelerde bulunabilir. Araştırma faaliyetinin bu tarzda devam ettirilmesini mümkün kılan örnekolay metodunu aynızamanda dramatik ve müşahhas «durumlar inceleme metodu» olarak da târif edebiliriz.

Örnekolay metodunun mahiyeti hakkındaki bu açıklamadan sonra bu bileşik kelime veyahut terimin zihni yanıltması muhtemel olan iki anlamı üzerinde de kısaca durmak faydalı olur.

Bu yazıda gerek ders malzemesi ve gerekse ilmî bir araştırma faaliyeti olarak iki olay üzerinde durulmaktadır ki, bu olayların her ikisi için de aynı terim, örnekolay terimi, kullanılmıştır.

Bu terimlerden biriyle, kendi cinsinden olan olay ve yahut olguları temsil edecek şekilde ve örnekleme usulüne göre seçilmiş bir veya bir kaç olay, diğeriyle de gelişi güzel ve rastgele seçilen olay veyahut olaylar topluluğu kastedilmektedir. Birinci grup olaylar örnekolay araştırması, ikinci grup olaylar ise örnekolay çalışmasına konu teşkil ederler.

Örnekolay bileşik kelimesi bu iki şekilde seçilmiş olayları da ihtiva ettiği için, olayların çeşidine göre ve güdülen gayeye göre inceleme faaliyeti ilmî ve yahut pratik bir özelliği ve yahut her ikisini haiz olabilir. Bu sebeple, sosyal ilimler literatürümüze yeni giren bu kavram hakkında böyle bir açıklamayı lüzumlu bulduk.

Örnekolay Araştırmalarında Dikkat Edilmesi Gereken Birkaç Genel

Husus :

Araştırmacının gözönünde bulundurduğu maksada göre herhangi bir sosyal olay, şahıs, aile, topluluk, müessese, teşekkül, resmî bir muamele nin ceryan tarzı.... örnekolay çalışma ve araştırmaları için konu veyahut birim olarak kabul edilebilir.

Örnekolay çalışma veya araştırma birimlerinin çeşitlerini tesbit etmek, bunların nasıl ceryan ettiklerini ve yahut vukua geldiklerini anlatmağa çalışmak, aralarında mukayeseler yapmak suretiyle her birinin belirgin özelliklerini açıklamak bir araştırmacının ilk ve esas faaliyetleri sayılabilir. Meselâ, bir sosyal teşekkülü araştırma konusu olarak ele aldığımız zaman, bu teşekkülü diğerlerinden ayıran özelliklerinin gösterilmesi icabeder. Çünkü, her sosyal teşekkülün yapısı ve görevleri diğerlerinden farklıdır.

Araştıncının bundan sonra dikkat edeceği ikinci husus, incelediği herhangi bir teşekkül veyahut olayın nasıl bir gelişme seyri takibettiği, çeşitli şartlar altında nasıl çalıştığı veya işlediği, değişmelere maruz kaldı ise sebeplerinin ve ilerideki gelişme ihtimallerinin nelerden ibaret olduğudur.

Her sosyal grup ve yahut müessesenin kendi varlığını savunma, dış tesirlere karşı korunma ve mukavemet etme usulleri, personel tedariki, bunların yetiştirilmeleri, araştırma ve tartışma gelenekleri, görevleri değerlendirme, plânlama ve propaganda teknikleri gibi bir takım faaliyetleri vardır. Teferruatlı ve geniş çaplı örnekolay çalışma ve araştırmalarında bu hususların her biri üzerinde ayrı ayrı durmak icabeder. Bunlardan başka yine her teşekkül veya müesseseyi meydana getiren kimselerin kendi aralarında karşılıklı etki - tepki münasebetleri, geleneksel bir takım davranışları, usul ve muamele tarzları, cezalandırma ve mükâfatlandırma gibi müeyyideleri vardır. Bir araştırma biriminin iç yüzüne nüfuz edebilmek bu gerçekleri kavrayabilmekle mümkün olabilir. Örnekolay araştırmalarında bu imkânı hangi araçlarla sağlayabiliriz. Bu konuda iki esash usul vardır: Gözlem ve mülâkat usulleri.

Bu usullerin uygulanabilmesi için araştıncının sosyal ilim dallarından hiç olmazsa birisinde yetişmiş olması ve metod hakkında azçok bilgiye sahip bulunması icabeder.

Sosyal ilimlerde metod ve yahut teknik bazı olay ve gerçekleri tesbit etme, değerlendirme ve bazı sonuçlara varma safhalarını ihtiva eden bir takım faaliyet tarzlarıdır.

Teknik aynı zamanda araştırmanın planlanması ve bu planın uygulanmasında başvurulacak alet ve vasıtaları da içine alır.

Gözlem veyahut mülâkat usulleriyle yapılacak araştırmalara başlamadan önce tesbiti gereken hususlardan önemlilerini şöylece sıralamak mümkündür.:

1 — Araştırma konusu ile ilgili bulunan kitap, makale, gazete, resmî ve gayri resmî yazışmaların gözden geçirilmesi,

2 — Araştırma yerinin, araştırmada yardımcı dokunabilecek olan kilit mevkiindek kimselerin tayini,

3 — Bu kimselerle temasa geçilmesi,

4 — Yapılacak mülâkat tarihlerinin ve

5 — Mülâkatta kullanılacak vasıtaların tesbiti.

Gözlem ve mülâkat usulleriyle yapılan örnekolay çalışmalarını kolaylaştıran teknik vasıtalarından bazıları hatıra, gözlem not defterleri ve rapor özetleridir.

İzlem ve gözlemlerin, mülâkatlarda edinilmiş bilgilerin açıklık ve durulukları kısa zamanda tazeliklerini kaybederler. Bu itibarla bu bilgilerin canlı halde iken defterlere not edilmelerinde fayda vardır. Son raporların yazılmasında bu notlar bilhassa büyük önemi haizdirler.

Çeşitli örnekolay araştırmalarında not alma veyahut tutma işinin bir esasa bağlanması, her araştırma biriminin hangi veçhelerinin nasıl bir sıraya göre inceleneceği hususlarının önceden tesbit edilmesi, araştırmayı oldukça kolaylaştırır.

Gözlem ve mülâkatlarda dikkat edilecek hususların bir sıraya konması, araştırma faaliyetini kolaylaştırabileceği gibi araştırmacıyı da dağınıklıktan kurtarabilir.

Örnekolay araştırmalarında yerine göre resim, fotoğraf, sinema, harita gibi araçlardan da faydalanmak mümkündür.

Araştırma işiyle ilgisi bulunan bu bir iki genel hususa böylece temas ettikten sonra şimdi gözlem ile mülâkat metodlarının her biri üzerinde daha etraflıca durabiliriz.

II — G Ö Z L E M

Gözlem örnekolay çalışma ve araştırmalarında kullanılan başlıca usullerden biridir. Sosyal olaylar ve bu arada idarî teşekküllerin işleyiş ve çalışma tarzları sun'î şartlar yaratılarak incelenemeyeceği için bunları çoğu zaman uzun ve yahut kısa zaman süreleriyle gözlemek, özel durumlarını anlamaya çalışmak zarureti vardır.

İnsanlar başkaları tarafından gözlendiklerini anladıkları zaman çekingen davranırlar. Bu itibarla herhangi bir müessese veya teşekkülün faaliyetlerine bizzat katılmak suretiyle yapılan gözlemlere daha fazla güvenebiliriz. Fransız Sosyoloğu Le Play bu aktif gözlem usulünü zamanımızdan yüz yıl kadar önce işçi ailelerin bütçelerini incelerken kullanmış ve bu ailelerin bir üyesi gibi aralarında yaşamak suretiyle yapmış olduğu gözlemlerden müsbet sonuçlar elde etmiştir.

Herhangi bir olayın ve hususiyle insan davranışlarının doğru olarak gözlemine yapmak sanıldığı kadar kolay bir iş değildir. İyi gözlere ve keskin bir zekâyâ sahip olmanın gözleme için şart olduğu, fakat bu şartın doğru bir gözlemi muhakkak güven altına aldığı söylenemez. Bu vasıta-

lar da bazen bizi yanıltmış olabilir. Dikkatsiz olarak yapılan gözlemlerin güvenirsizliği hakkında bir çok misaller vermek mümkündür.

Gözlemleri sıhhatli olarak yapmamızı güçleştiren önemli engellerden biri, devamlı yanlışlıklara yol açan «klişe görüşler» dir. Bu «klişe görüş» ler bir çok hallerde gözlediklerimizi görmemize engel olur, bizi, görmek istediğimizi gördürmeye meylettirir. Bu itibarla en basit bir gözlemin bile bilgi ve tecrübe gibi bazı esaslara dayanması gerekir. Gözlem yapabilmenin en başta gelen şartlarından biri, gözlemi yapılan birim ve yahut olayın tümü hakkında daha evvelceden oldukça etraflı ve doğru bir bilgiye sahip olmaktır.

Sıhhatli bir gözlem yapabilmenin iki temel şartı vardır. Bunlardan biri, daha ziyade bazı psikolojik esaslar, diğeri de, gözlemi kolaylaştıran bir takım vasıtalarla ilgilidir ki, bu son zikredilen şartlara zaten kısaca temas etmiş bulunuyoruz.

Gözlemde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Psikolojik Esaslar :

Profesör Edwin L. Clonkre, bu esasları on noktada toplamış bulunmaktadır :

- 1 — Oldukça sıhhatli duyu organlarına,
- 2 — Gözlemi yapabilmek için müsait bir yere, (*)
- 3 — Kontrolsuz bir muhayyileden daha ziyade fikrî olgunluğa sahip bulunmak,
- 4 — Fikrî yorgunluk ve kuruntulardan âzade bulunmak,
- 5 — Gözlemlerden istidlâller yapabilecek kudrette çok cepheli bir fikrî uyanıklığa mâlik olmak,
- 6 — İnce farkları görebilecek bir kabiliyette bulunmak,
- 7 — Gözlemi yapılan olay veya birim hakkında oldukça genel ve aynı zamanda,
- 8 — İncelenen mesele hakkında da bazı özel bilgilere sahip olmak, (**)
- 9 — Ölçme âletlerinin yardımına muhtaç olmaksızın oldukça doğru tahmin yapabilme kabiliyetinde olmak,

(*) Bir futbol maçında hakemin bulunduğu yer gözlem için, seyircilerin bulunduğu yerlerden çok daha müsaittir.

(**) Gözlemin önceden tesbit edilen bir gayeye göre yapılması gerekir.

10 — Tarafkirlikten, heyecanlardan ve peşin hükümlerden âzade bulunmak (2).

III. MÜLÂKAT METODU

Sosyal ilimlerde bilgi ve gerçek toplamada takip edilen diğer bir yol daha vardır ki, buna mülâkat usulü diyoruz. Mülâkat, önceden hazırlanan bir plân ve maksat gözönünde bulundurulurak bir kimsenin diğer bir kimse ile bir araya gelerek görüşmesidir. Bu itibarla mülâkatlar yüzyüze, karşı karşıya, birbirlerinin huzurunda bulunan iki kimse, bazı hallerde de aynı zamanda bir araya gelen bir kimse ile diğer kimseler arasında ceryan eder ki, mülâkatın bu ikinci şeklini Grup Mülâkatı olarak adlandırmak mümkündür.

Grup mülâkatı sadece zamandan tasarruf düşüncesiyle yapılmaz. Bazı araştırmaların mahiyeti böyle bir mülâkat şeklini icabettirebilir. Bu usul iyi tatbik edildiği takdirde bir menfaat grubunu teşkil eden kimse-lerin, menfaatlerine karşı gelen başka bir topluluk hakkında ileri sürmüş oldukları ayrı ayrı fikir ve mütalâaları anlama, karşılaştırma ve doğruluklarını kontrol etmede sıhhatli sonuçlar verebilir. Grup mülâkatı metodu-na grup veya teşekküller arasında beliren anlaşmazlık ve çatışmaların sebepleri açıklanmak istenildiği zaman bilhassa baş vurulmaktadır. Meselâ, İşçilerle işverenler arasında beliren anlaşmazlıkların, grevlerin esas sebeplerini anlamak istediğimiz zaman bu usulü kullanabiliriz.

Gözlemlerde olduğu gibi, yapılışı bakımından kısa ve uzun süreli olmak üzere iki çeşit mülâkat vardır. Teferruatlı örnekolay araştırmalarında uzun süreli mülâkata baş vurmak zarureti hasıl olabilir.

Uzun süreli mülâkatlar, gözlem usulü ile keşfedilemeyen bir çok gerçeklerin de tesbit edilebilmesini mümkün kıldığı için birinci metodunun eksiklerini tamamlama hususunda ayrıca önem kazanır. Meselâ, bir şahıs, topluluk, teşekkül, muamele veyahut sosyal münasebet şeklinin çeşitli safhaları, işleyiş mekanizmaları ve gelişme seyirleri hakkında toplu ve dramatik bilgi edinmek istendiği zaman uzun süreli (*) mülâkat şekline başvururuz. Kısa ve yahut uzun süreli mülâkatların başarı ile yapılabilmesi için iki şartın önceden yerine getirilmesine lüzum vardır. Bunlardan biri, mülâkatta sorulacak soruların listesinin hazırlanması, diğeri de mülâkata verilen cevapların kaydı için kullanılacak vasıtaların neler-

(2) — F. Y. C. Luther, The Technique of Social Investigation, PP. 53 - 54.

(*) Mülâkatın bu tarzına **Hayat Tarihi Mülâkatı** veya **Usulü** de denir.

den ibaret olacağıının önceden kararlaştırılmasıdır. Serî halinde yapılan mülâkatlarda mülâkatı yapanla, mülâkat sorularını cevaplandıranların işini kolaylaştırmak, cevapların doğruluğu ve mukayese imkânlarını sağlayabilmek için önceden hazırlanmış soru listelerine ve bunların bir düzen dahilinde kâğıtlar üzerinde (soru kâğıtları veyahut anketler) tesbit edilmesine muhakkak zaruret vardır.

Mülâkat Psikolojisi :

Mülâkat iki kimse arasında cereyan eden çok ince ve mahareti gerektiren bir san'at olduğu için mihanikî olarak yapılamaz... Bilhassa uzun süreli mülâkatlarda bu husus çok daha açık olarak kendisini belirtir. Bunun çeşitli psikolojik sebep ve saikleri vardır.

Mülâkata tâbi tutulan kimselerden bir kısmı geçirmiş oldukları tecrübeleri dramatik bir tarzda anlatmağa ve idealize etmeye, bazı meselerde haklı olmadıkları halde kendilerini haklı göstermeğe mütemayildirler. Bu gibi davranışların sebep olabileceği muhtemel yanlışlıkları önlemek ve düzeltmek için mülâkatçının dikkatli olması ve mümkün olduğu takdirde mülâkatı veren kimsenin beyan ve ifadelerini diğer kimselerle, varsa resmî kaynaklarla karşılaştırması lâzımdır.

Mülâkatta karşılaşılan diğer bir psikolojik mesele, mülâkata verilen cevapların değerlendirilme ve yorumlanmasıdır. Sorulara verilen yanlış cevaplar bazı hallerde bir takım mesele ve gerçeklerin keşfedilmesine yardım etmiş olabilirler. Cevapları olduğu gibi kabul etmemek icabeder. Her cevap veya beyanın gizli kalmış bir tarafı bulunabilir. Resmî vesika ve beyanları da olduğu gibi kabul etmemek, değerlendirmek gerekir.

Mülâkatlarda yanlış bilgi sadece mülâkatı veren kimsenin gerçekleri gayri şuurî olarak tahrif etmesinden ileri gelmez, fakat bazı gerçekleri söylemekten kaçınma ve çekincesinden de ileri gelebilir. Çünkü, mülâkatçının öğrenmek istediği hususlar mülâkatı veren kimse için fizli tutulması veyahut başkalarının ilgilenmemesi gereken hususlar olarak düşünülmüş olabilir.

Diğer taraftan, soruları cevaplandıranların bilgili kimseler olduğunu ve istenen bilgileri vermeğe hazır olduklarını kabul etsek dahi, soruları iyi anlayamadıkları için yanımları mümkündür. Ve bazı hallerde de mülâkatçı ile mülâkatı verenlerin ehliyetsizlikleri, mahiyetlerini iyi bilmedikleri meseleler hakkında ileri geri kontrolsuz ve ölçüsüz konuşmaları da yanlışlıklara yol açabilir.

Mülâkat için sadece ehliyet ve yetkili sayılan kimselere baş vurma-
nın da bazı mahzurları olabilir. Bu kimselerin aynı meseleyi ayrı ayrı ba-

kimlerden mütalâa etme ihtimali sebepleriyle doğru sonuçlara varma imkânını güçleştirebilir, mülâkatçıyı şaşırabilirler.

Mülâkat metodunda yanlışlıkların sebepleri sadece bu sayılanlardan ibaret değildir. Mülâkatçının kendisi de bir takım yanlışlıklara sebep olabilir. Mülâkata verilen cevapların doğruluğunu kabul etsek dahi mülâkatçının bu cevapları doğru olarak anlatma ve kaydetmesinde yanılma ihtimâli mevcut olabilir. Bu itibarla mülâkatçının da mülâkatı veren kimse gibi farkında olmadan ve gayri şuurî olarak söylenenleri yanlış anlama ve tesbit etme ihtimâli vardır. Yanlışlıklardan mümkün mertebe azâde bir mülâkat yapabilmek için yukarıda açıklanan hususlarla birlikte daha ne gibi noktalara dikkat etmemiz icap edecektir? Bu sorunun cevabı Prof. Bingham ve More'un mülâkatta dikkat edilmesi gereken 32 tavsiyesinde tesbit edilmiş bulunmaktadır ki bu tavsiyeleri (3) Ek II de ve makalenin sonunda görmek mümkündür.

IV — ÖRNEKOLAY «ÇALIŞMA» LARI :

Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü kuruluşunun daha ilk günlerinden itibaren bir eğitim - öğretim aracı olarak örnekolay çalışmalarına önem vermiş ve bu çalışmalardan azamî şekilde faydalanmağı gözönünden uzak tutmamıştır.

Enstitüde, derse aracı olarak kullanılmak üzere Prof. G. Heskcher ile bu makalenin yazarı 1953 yılı içinde İçişleri Bakanlığı ile temasa geçerek Bakanlığı ilgilendiren bazı meseleler üzerinde durmuş ve bunları örnekolay çalışmaları haline getirmişlerdir. Bu çalışmaların bir kısmı köyler arasında çıkan sınır anlaşmazlıkları, diğer bir kısmı yangınlar, su baskınları ve yer depremleri gibi tabii âfet ve felâketler, diğerleri de çeşitli meselelerle ilgili bulunmaktadır.

Örnekolay çalışma konularının bu şekilde seçilmesinin bazı esaslı sebepleri vardır.

Türkiye'de tarla ve köy sınırı anlaşmazlıkları idarecileri, mahkemeleri belki en çok uğraştıran meselelerden biridir. Türkiye'de her sene yüzlerce, hattâ binlerce sınır anlaşmazlıkları vukua gelir ve bazı hallerde bunların halli yıllarca sürer. Âmme İdarecileriyle öğrencilerin bu yaygın, çapraşık ve çok önemli meselelerin sebepleri, cereyan tarzlarını ve nihayet ne suretle sonuçlandıklarını yakından bilmeleri ve muhtemel hal çareleri hakkında fikir ve mütalâalar ortaya koyabilmeleri, bu gibi çalışmalar sayesinde mümkün olabilir.

(3) — Fry. C. Luther, The Technique of Social Investigation, PP. 81 - 83, Ek II ye bakınız.

İkinci çeşit örnekolayların yarattığı durumlar sadece bir idarî makamı değil, fakat çeşitli makam ve Bakanlıkları ilgilendirmektedir. Bu çeşit örnekolay çalışmaları ise bize bakanlıklar ve çeşitli makamlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon faaliyetinin mekanizmasını, iç yüzünü ve her bir makamın meselenin halledilmesindeki rolünü ve nihayet yine her birinin çalışmasının kifayetsizlik ve kifayetsizlik derecelerini belirtmek bakımlarından bilhassa önemlidir.

1953 yılında hazırlanan bu örnekolaylar serisine çeşitli diğer örnekolay çalışmaları ile yabancı memleketlerden seçilen örnekolay örnekleri eklendiği zaman elliden fazla çeşitli idarî mesele gözümüzün önünde somut olarak canlanmış bulunmaktadır.

1953 yılından sonra çeşitli Bakanlıklar, Mahallî İdareler ve İktisadî Devlet Teşekküllerinin çeşitli meseleleri üzerinde yapılan daha teferruatlı örnekolay çalışmaları, Enstitümüzün bir taraftan ders malzemesini oldukça zenginleştirmiş, diğer taraftan da öğrencilerin faal öğretim usullerine göre yetişmelerini mümkün kılmıştır.

Daha önce de işaret ettiğimiz üzere, örnekolay çalışma ve araştırma usullerinin tarihi memleketimiz için çok yenidir. Bu gibi çalışmaların öneminin henüz lâyikiyle takdir edildiği ileri sürülemez. Bunun bir kaç sebebine kısa temas etmek ve Enstitümüz tarafından hazırlanan bir kaç örnekolay çalışmasını örnek olarak vermekle bu yazıyı sonuçlandırabiliriz.

Hâlen memleketimizde hâkim olan Âmme İdaresi anlayışı daha ziyade hukukî bir anlayıştır. Bu anlayışa göre Âmme İdaresinde hukukî mevzuatın, içtüzüklerle Teşkilât Kanunlarında tesbit edilen esasların tatbiki ön plânda gelen esas meseledir. Kanunlarda tesbit edilen bütün kaideler ve hükümlerin bir takım beşerî davranış ve münasebet şekil ve kalıplarından ibaret olduğu ve âmme idaresi teşekküllerinde çalışan kimselerin çapraşık bir takım beşerî münasebetler ağı içinde vazife gördükleri ve bir çok meselelerle karşı karşıya buldukları hususları idarecileri ikinci derecede ilgilendiren meselelerdir. Böyle bir anlayışın bizce iki önemli sebebi vardır.

Bu sebeplerden biri, memleketimizde yakın zamanlara kadar sosyal ilimlerle ilgilenen kimselerin «yerinde yapılan» araştırmalardan çıkan sonuçlar yerine tâlillere (Tümdengelim) dayanılarak varılan nazarî bir takım genellemeleri tercih etmiş ve bu yolu daha kolay bulmuş olmalarıdır.

Sebeplerden ikincisi, yine memleketimizde labratuvar çalışması yapabilecek, yerinde araştırmalara katılıp onları idare edebilecek tarzda yetişmiş sosyal ilim mensuplarının sayısının az olmasıdır.

Örnekolay çalışma ve araştırmalarını da içine alan yerinde yapılan araştırmalara gerekli önem ve yerin verilebilmesi bu iki ana engelle birlikte daha başkalarının da ortadan kalkmasıyla mümkün olabilecektir sanıyoruz.

E K I.

ÖRNEKOLAY ÇALIŞMALARINDAN ÖRNEKLER (*)

ÖRNEK 1

Üç Küçük Örnekolay :

Elmadağ Nahiye Müdürü ile yaptığım mülâkat esnasında kendisine iki dilekçe getirildi. Bunlar müdürün yaptığı günlük işlerin mahiyeti hakkında gayet iyi fikir vermektedir. Bunlardan birincisi evlenmek isteyen, fakat nüfus kâğıdı olmadığından onbeş yaşını geçmiş olduğunu isbat edemeyen bir kıza aittir. Nahiye Müdürü gereken kimselerle görüşerek kızın Hükümet doktoru tarafından muayene edilmesini ve Nüfus Memurluğu tarafından da nüfus kâğıdının çıkarılmasını temin etti. İkinci dilekçe kümes hayvanları hastalığa tutulmuş olan bir köylünün müracaatı idi. Müdür, kaymakama telefon ederek kaza Veteriner Müdüğüne haber vermesini ve hayvanları aşılama üzere bir memur gönderilmesini rica etti.

Üçüncü olay ise, Hasanoglan'da Belediye teşkilâtının kurulması işi ile ilgiliydi. Buna nazaran nisbeten ehemmiyetsiz olan kümes hayvanları işinde olduğu gibi, Nahiye Müdürü sadece evrakı üst makamlara sevk etmekle kifayet etmiştir. Köylüler belediye teşkilâtının kurulması hususunda aldıkları karardan, evvelâ Nahiye Müdürünü haberdar etmişler ve sonra bu istek Nahiye kanalıyla Kaymakama, oradan da Valiye, Vilâyet Meclisine ve en son olarak da Devlet Şûrasına havale edilmiştir. (1)

ÖRNEK 2

KÖYLER ARASINDA BİR HUDUT ANLAŞMAZLIĞI

1. Manisa'nın Yuntdağı Nahiyesine bağlı Atçılar köyü ile İzmir'in Bergama Kazasının Zeytindağı Nahiyesine bağlı Yüksel köyü arasında çı-

(*) Bu örnekolayların 2, 3 noluları yazar tarafından hazırlanmış, 4 ve 5 noluları Enstitü örnekolay dosyalarından müsaade ile seçilmiştir.

(1) Mahallî İdareler Hakkında Etüdler T. O. D. Âmme İdaresi Enstitüsü ss. 71 - 72;, 1955.

kan bir hudut anlaşmazlığı 5 Ekim 1945 tarihinde İzmir Valiliğinin bir yazısı ile Dahiliye Vekâletine bildirilmişti. Anlaşmazlık iki ayrı Vilâyeti ilgilendirdiğinden, mahallî idare âmirleri tarafından teşkil edilen iki resmî komisyon meseleyi daha önceden incelemiş bulunuyorlardı.

2. Bu resmî rapor esas tutularak Vilâyetle Vekâlet arasındaki yazışmalar devam ederken mahallî idare âmirleri tarafından vak'a mahalline 23 Kasım 1946 da iki karma komisyon gönderildi. Bu komisyonlar bir anlaşma zemini bulamadıklarından, her biri tâbi bulunduğu Vilâyet yolu ile kendi görüşünü Dahiliye Vekâletine, İzmir Komisyonu 7 Ocak 1947, Manisa komisyonu 19 Nisan 1947 tarihlerinde bildirdiler. Bu raporlar ayrı ayrı hudut hattı tesbit ve teklif ediyorlardı.

A. Manisa raporunda tesbit edilen iki köy arasındaki hudut hattı, Değirmendere'de başlıyor, Derince Kavşağı ile Köselidere boyunca uzanıyor, sonra Feyzullah Kuyusu istikametinden ve Feyzullah Damı üzerinden geçerek Kurudere Kavşağı, İkizcedere ve Mehmet Deresine doğru uzanıyor.

B. İzmir raporunu hazırlayanlar, Manisa Komisyonunun tesbit etmiş olduğu hudut hattını esasen bildiklerinden, bu hattın tabii olmadığı hususunda ısrar ediyorlar, yine Değirmendere'de başlayan, fakat tamamiyle başka bir istikamet takip eden bir hudut hattı tesbit ediyorlar ki, bu sayede Zeytindağı nahiyesi anlaşmazlığa sebep olan araziden daha geniş bir kısma sahip olabilme imkânını kazanabiliyor.

3. 18 Eylül 1947 de Atçılar köyü halkı Manisa raporunda tesbit edilen hudut hattına itiraz ediyorlar. Bu sırada, 12 Aralık 1947 de resmî bir karar ve bu anlaşmazlık tabiatıyla hiç nazara alınmaksızın Yuntdağı Nahiyesi Manisa Vilâyetinden alınarak İzmir'in Bergama Kazasına bağlanıyor ve karar İzmir Valiliğine 6 Şubat 1948 de bildiriliyor. Bu tarihten sonra mesele artık iki Vilâyeti ilgilendiren bir hudut anlaşmazlığı olmaktan çıkarak sadece İzmir Vilâyetine bağlı Bergama Kazasının iki nahiyesi arasında halli lâzımgelen bir anlaşmazlık halini alıyor.

4. Vilâyet teşkilâtındaki bu değişiklikten sonra, Bergama Kazasında Köy Kanununa göre anlaşmazlığı yerinde tetkik üzere yeni bir mahallî komisyon tâyin edildi. Komisyon 16 Eylül 1949 da bir karara vardı.

5. Fakat bu komisyonun da hazırlamış olduğu rapor anlaşmazlığı önleyemedi. Çünkü, komisyonun kararına her iki köy halkı da itiraz ede-

rek yeni bir karma komisyonun teşkil edilmesini ve meselenin tekrardan incelenmesini talep ettiler. Köylülerin bu itirazı 5442 No. lu kanun hükümlerine göre yapıldığından Vali tarafından tâyin edilen başka bir karma komisyon anlaşmazlığı tekrar inceleyerek raporunu 7 Mart 1950 de Vilâyete takdim etti. Bu raporda tesbit edilen hudut hattı Yüksel Köy'de başlıyor. Demirci köyü harabesi'ni geçiyor, sonra Karaosman Tepesi, Karttepe, Dazgölü, Seyitali gölü, İkizcedere, Kurudere, Derindere, Değirmendere yakılarını takip ederek Kocadere'de sona ediyor.

Karma komisyon, mahallî komisyon tarafından tesbit edilen hudut hattını, mahallî komisyonun iki nahiye arasındaki meseleleri halle salâhiyeti olmadığını ileri sürerek reddetti. Karma Komisyon tarafından tesbit edilen hudut hattı Vilâyetin diğer iki salâhiyetli komisyonu tarafından da kabul edilerek raporun muhtevası 11 Ocak 1951 de Vilâyet tarafından Dahiliye Vekâletine bildirildi.

6. Dahiliye Vekâleti bu raporu aldıktan ve meseleyi yeniden inceledikten sonra iki nahiye arasındaki hudut hattını aşağıda gösterildiği üzere belirtti :

Yeni hat güney'de, Demirci Köyü Harabesi'nin kuzey köşesinden başlıyor, su bölümü çizgisini Karaosman Tepesi, Karttepeye doğru takip ediyor ve sonra İnceler Kuyusu, Yapılı Tepe, Feyzullah Damı, Değirmendere ve Sökeli'nin birleştiği noktaya iniyor. Bu hat 11 Ocak 1951 tarihinde teşkil edilen Karma Komisyonun raporundaki hattın hemen hemen aynı idi. Bu karar 23 Şubatta Vekâlet tarafından alınmıştır.

7. Fakat Yüksel Köyü halkı bu karara itiraz etti ve bu itiraz 31 Temmuz 1951 tarihinde Valilik tarafından Vekâlete bildirildi. Bunun üzerine Vekâlet, 31 Temmuz 1951 tarihinde merkezden bir Vali, Nafia Vekâletinden bir mühendis, İller İdaresi Genel Direktörlüğü'nden hudut meseleleri ile uğraşan bir zattan müteşekkil, Valinin riyasetinde hususî bir komisyon tâyin ederek meselede ilgileri bulunan Örlemiş ve Kızıltepe köylerinin isteklerini de incelemek üzere vak'a mahalline gönderdi ve Komisyon 22 Ağustos 1951 de raporunu Vekâlete takdim etti. Bu raporda hudut hattı şöylece tesbit edilmişti : Yeni hat, Demirci Köy Harabesi yakınından başlayarak Karaosman Tepesi boyunca su bölümü çizgisinin Seyitali sırtlarında Yuntdağı Nahiyesi yolunu kestiği en yüksek noktaya varıyor ,bu yolu kuzey - doğuya doğru takip ediyor, ve sonra Yapılı Tepe'de ayrılarak ilerde bir düz çizgi teşkil etmek suretiyle Kurudere, Derindere, ve Değirmendere'de sona ediyor.

8. Vekâlet, bu raporu 21 Kasım 1951 tarihinde İzmir Valiliğine bildiriyor, bu ana kadar anlaşmazlığın geçirmiş olduğu çeşitli safhaları mufassal bir tarzda açıklayarak, meselenin teşkil edilecek başka bir yetkili

komisyon tarafından incelenerek bildirilmesini rica ediyor. Bu komisyonun raporu Vekâlet tarafından 22 Ocak 1952 tarihinde alınıyor. Bu raporda köyler arasında başka bir sınır hattı tesbit ediyor.

9. Sözü geçen raporlarda sınır hattı, hakkında ileri sürülen zıt fikirler işi daha fazla karmaşıklaştırıyor. Bu sebeple İzmir Valiliğinin teklifi üzerine Vekâlet anlaşmazlığı yerinde incelemek üzere 31 Temmuz 1951 de teşkil edilen komisyona benzer diğer bir özel komisyon tâyin etmeğe mecbur kalıyor. İkinci komisyon vazifesini 30 Mayıs 1952 de tamamlıyor ve aynı günde Vekâlete bildiriyor.

10. Vekâlet bu raporun muhtevasını ve anlaşmazlığın geçirdiği bütün safhaları bir daha inceleyerek, bundan önceki raporlarda ileri sürülen tekliflerden tamamiyle ayrı bir karara varıyor. Her köye, diğer köy hududu içinde kendisine ait olarak, ileri sürebileceği herhangi bir hak olursa, bu hakkı tanıyor. Bu karar 1 Kasım 1952 tarihinde Vilâyete bildiriliyor. Vilâyetten 8 Ocak 1953 de alınan bir resmî yazı ile kararın toprak üzerinde tatbik edilmiş olduğu Vekâlete arzediliyor.

Bu anlaşmazlığın sona erebilmesi için yapılan masraf 5.000,— TL. tahmin edilmektedir. Çeşitli memurların mesele üzerinde sarfettikleri zaman da haylice fazladır. Diğer taraftan, bu karar doğrudan doğruya pratik bir önem de taşımamaktadır. Çünkü, köylerden her biri diğer köy hududu içinde mevcut olan haklarını muhafaza edebilmektedir. Tesbit edilen hududun pratik önemi geleceğe matuf olabilir ve bu modern tarım tekniğinin gelişmesi melhuz iskânla ilgili bulunabilir. Modern tarım tekniğinin uygulanması ile daha geniş sahalar işletmeye konabilir ve sınır meselesi bu köylerin kaplamış oldukları alanlarda yeni iskânlar düşünüldüğü zaman tekrar önem kazanabilir. Buralara yapılabilecek yeni iskânlar, bu köyleri çeşitli yönlerden ilgilendireceğinden önem taşıyabilir.

Bu gibi anlaşmazlıkları halletmek için başka bir usul daha vardır. Bunları daha yüksek makamlara başvurmaksızın Toprak Tapulama Mahkemeleri daha kısa zamanda halledebilirler. Bu usulun tatbiki tapulama yapılan yerlerde gittikçe artmaktadır. Mesele başka bir yönden mütalâa edilince, yani, anlaşmazlığın mahkeme ile halli yoluna değil de idarî usul ile halli yoluna gidilince, bu gibi anlaşmazlıklara methaldar olan köylerin mahallî komisyonların kararlarına umumiyetle itimat etmedikleri, merkezden gönderilen özel komisyonların kararlarına daha çok güvendikleri görülmektedir. Bu sebeple Dahiliye Vekâleti bu gibi özel komisyonlar için bu yıl bütçesine daha fazla ödenek koymuştur. Bu özel vak'ada, Yuntdağı'nın Manisadan alınarak İzmir'e verilmesi ihtimal ki aynı tesirlere tâbi olmuştur. Anlaşmazlık hâlâ devam ederken bir köy halkının bir Vilâyetten başka bir vilâyet idaresine bağlanması, bu köy halkında

yeni idarecilerinin vak'anın halli hususunda tarafsız olarak hareket etmedikleri zehabını uyandırmıştır.

ÖRNEK 3

BOYALI YANGINI

1 — 5 Haziran 1953 tarihinde Sinop Vilâyetine bağlı Boyabat. Kazasının Boyalı köyünde, gece vakti bir yangın çıkmış ve 75 haneden ibaret olan bu köyün 45 hanesi tamamen yanmıştır.

2 — 6 Haziran 1953 tarihinde, Sinop Valiliği, İçişleri Vekâletini hâdise hakkında telgrafla haberdar etmiş; yangının insan kaybına sebep olmadığını, fakat maddî zararın 250.000 lira tahmin edildiğini ve acilen 50.000 lira yardım yapılmasına tavassut edilmesini rica etmiştir.

Bu telin birer sureti Bayındırlık ve Tarım Vekâletleri ile Kızılay Genel Merkezi Başkanlığına da gönderilmiştir.

3 — 7 Haziran 1953 tarihinde İçişleri Vekâleti, Bayındırlık ve Tarım Vekâletleri ile Kızılay Genel Merkezi Başkanlığına gönderdiği yazısında, yangının yaptığı tahribe ve istenilen yardımlara dair Sivas Valiliği tarafından çekilen tel üzerine alınacak karar neticesinden haber edilmelerini rica etmişlerdir.

4 — 9 Haziran 1953 tarihinde, yangına maruz Boyalı köyü felâketzedeleri, İçişleri Vekâletine telgrafla bir dilekçe göndermişlerdir. Bu dilekçede 102 haneli Boyalı köyünde 45 aileye ait ev ve müstemilâtı olan 166 binanın tamamen yandığı; felâketzedelerden üçte ikisinin yangından hiç bir şey kurtaramadıkları, zarar ziyanın 400.000 lirayı bulduğu beyan edilmiş ve açıkta kalanlara kış gelmeden birer barınak yapılmasının temini rica edilmiştir.

5 — 13 Haziran 1953 tarihinde Kızılay Genel Merkezi, İçişleri Vekâletinin 8 Haziran tarihli yazısını cevaplandırmıştır. Bu cevapta, falâketzedelere acil yardım olmak üzere 7 Haziran tarihinde, mahallî Kızılay Şubesine 4500 lira gönderildiği ve bunun telgrafla valiliğe bildirildiği beyan edilmiştir.

6 — 18 Haziran 1953 tarihinde, İçişleri Vekâleti, Tarım, Bayındırlık Vekâletleri ile Kızılay Derneği Genel Merkezine Boyalı Köyü felâketzedelerinin 9 Haziran tarihli dilekçesinin birer suretini göndermiş, gereğinin takdir ve ifasını rica etmiştir.

7 — 26 Haziran 1953 tarihinde Kızılay Derneği Genel Merkezi, İçişleri Vekâletinin 8 tarihli yazısına verdiği cevapta, felâkete maruz kalan vatandaşların âcil ihtiyaçlarına sarfolunmak üzere 7 Haziran tarihinde, Boyabat şubesine 4500 lira ve 13 tarihinde de 100 battaniye gönderildiğini bildirmiş; ayrıca meskân yapımı ve onarımı için yardım imkânlarından mahrum olduklarını ve bu sebepten Boyalı köyü halkının isteklerinin yerine getirilmeyeceğini beyan etmiştir.

8 — 5 Eylül 1953 tarihinde, İçişleri Vekâleti, Sinop Valiliğine bir yazı yazmıştır. Bu yazıda Kızılay Merkezinin 29 Haziranda Vekâlete gönderdiği - felâketzedelere mesken inşa etmek mümkün olamayacağını bildiren - yazıya işaret edildikten sonra, durumun Boyalı Köyü halkına duyurulması ve kendilerinden imzalı bir belgenin alınarak dosyasında saklanması emredilmiştir.

9 — 13 Ekim 1953 tarihinde, Bayındırlık Vekâletinin 7 Haziran tarihli yazısını cevaplandırmıştır. Bu yazıda Boyalı köyünde evleri yıkılan vatandaşlara dağıtılmak üzere Sinop Valiliği emrine 23.000 lira gönderildiği ve yardımın nasıl yapılacağı hususunda 5 Temmuz tarihinde talimat verildiği bildirilmiştir.

10 — İçişleri Vekâletinin, 8 Haziran tarihinde Tarım Vekâletine gönderdiği, madde 6 da zikredilen, yazıya cevap verilmediğinden İçişleri Vekâleti, 26 Ekim tarihinde, bu yazıya cevap verilmesini tekrar rica etmiştir.

11 — 26 Ekim 1953 tarihinde, İçişleri Vekâleti, Sinop Valiliğine yazdığı bir yazıda, Bayındırlık Vekâletinin madde 9 da zikri geçen 5 Temmuz talimatına işaret etmiş ve bu suretle yazışmaya son verilmiştir.

Bu kısa örnekolay kuru vakaların bir özetinden ibarettir. Yapılması gereken iki önemli iş daha vardır: (1) tutulması muhtemel hareket tarzlarının tâyini, (2) alınan kararların değerlendirilmesi.

Derslerdeki değerlendirmeler ve sınıfta varılan sonuçlar ferdî ve şahsî oldukları için buraya alınmamaları, fakat buna mukabil değerlendirmeleri her öğrencinin bizzat yapmasına ve sonuçlara yine bizzat varmasına müsaade edilmesi hususu daha uygun görülmüştür.

ÖRNEK 4

PTT. DEPOSUNDAN MALZEME SİPARİŞİ

PTT. nin taşra teşkilâtı; 16 Bölge Baş Müdürlüğü ile 3 Telefon Müdürlüğünden müteşekkildir. Her bölgede, ikmal işleri bir Bölge Malze-

me Şefliği tarafından yürütülür. Depodaki malzemenin kayıt işleri malzeme kayıt memurları tarafından yapılır. Bölge depoları için lüzumlu malzeme, İstanbul, İzmir ve Ankarada bulunan üç PTT malzeme deposundan temin edilir. Talep listeleri bölge malzeme şefliklerince hazırlanır. Bu listelerde ihtiyaç miktarı, daha önceki istihlâk miktarları gözönünde tutulmak suretiyle yapılan tahminlere istinad eder. Bölge Malzeme Şefi istenecek miktarı tâyin eder; bu miktar bir orijinal ve bir kopya olarak tanzim edilen talepnameye yazılır; Malzeme Şefi tarafından parafe edilerek imzalanmak üzere Bölge Baş Müdürlüğüne arzedilir. Talepnameye numara verilir, diğer giden evrak gibi kaydı yapılır ve kopyası malzeme kayıt memuru tarafından hıfz edilerek orijinali Umum Müdürlüğe gönderilir.

Umum Müdürlükte, malzeme dairesine bağlı bulunan malzeme şubesi, kartlar üzerinde, bahsi geçen üç depoda mevcut çeşitli malzeme kalemlerinin kaydını tutar. Bu depolarda, çeşit itibariyle birbirinden farklı malzeme bulundurulur. Buna rağmen bölgeler her depoda hangi cins malzemenin bulunduğundan haberdar değildirler ve dolayısıyla her bir depodan sipariş edilecek malzemeyi ayrı kâğıtlar üzerine yazmak kolaylığından faydalanamamaktadırlar. Bu yüzden Umum Müdürlükte, depo mevcutları da gözönünde bulundurularak yeni listeler hazırlanır ve bu listeler depolara gönderilir. Böylece bir bölge müdürlüğünden gelen bir liste, malzemedan bir kısmı İstanbul'da, bir kısmı İzmir ve Ankaradan geleceği için, üç ayrı listeye taksim edilmektedir. Bu yeni listeler hazırlanınca, muhteviyatları yukarıda zikredilen ve stok kartlarından düşülür ve böylece, bu kayıtların her maddeden elde mevmut miktarı devamlı olarak göstermesi sağlanmış olur. Yeni liste Malzeme Dairesi Reisi tarafından imzalandıktan sonra diğer giden evrakla birlikte bir numara alır ve muhteviyatı kalem itibariyle stok kartlarına işlenir. Bunu müteakip listenin bir nüshası sipariş emri olarak ilgili depoya gönderilir. Malzeme stokunun ayrıca kaydını tutan Depo da bahis konusu malzemeyi ambalaâj yapıp gönderir ve ambalaj muhteviyatının bir listesini hazırlayarak tek nüsha halinde posta ile siparişin çıktığı bölgeye yollar. Ayrıca Umum Müdürlükteki Malzeme Dairesi Reisliğinin yazısını da cevaplandırır. Siparişi veren bölge, gelen eşyayı depodan gönderilen liste ile karşılaştırdıktan sonra mutabakat gösteren bir makbuz hazırlar ve Depoya gönderir (bir nüsha).

Ödev :

Yukarıda ibah edilen muamelenin bir şemasını hazırlayınız.

ÖRNEK 5

YENİ BİR KAZANANIN KURULMASI

(Arguvan - Kazası)

Son zamanlarda âmme hizmetlerini mümkün mertebe halkın ayağına götürmek hususunda daha büyük bir gayret sarfedilmektedir. Bunun neticesi olarak bir çok kazalar teşkil edilmiş, birçok nahiyelerde ve meselâ, Tahir nahiyesinde bu maksadı temin için tazyik grupları teşekkül etmiştir. Tahir nahiyesinin parti teşkilâtıları ve köy muhtarları 1950 den beri, alâkalı mercilere sözle ve yazı ile müracaatlarda bulunmuşlar, aynı zamanda hususî temaslarla bu teşekküllerini desteklemeye çalışmışlardır. Bu konuda vaki talebi vilâyet makamı tarafından tetkik edilip mâkul görülerek Dahiliye Vekâletine aksettirilmiştir.

Aşağıda yeni bir kazanın kurulmasında takip edilen usulün Arguvan kazasına tatbik olunan şekliyle ve sırası ile izah edilmiştir :

Dahiliye Vekâleti Malatya Valiliğinden meseleyi Vekâletin 2324 sayılı tamiminde zikredilen hususlar çerçevesi içinde mütalâa etmesini ve toplu bir fikir ve kanaat verecek şekilde bir raporla bildirmesini istemiştir. Bahis konusu tâmim hulâsaten :

«5442 numaralı Vilâyetler İdaresi Kanununun 2 inci maddesi gereğince yapılacak mülkî teşkilât ve taksimat işlerinde aşağıdaki hususlar nazarı itibare alınmalıdır. Kurulacak ve kaldırılacak nahiyeler ve köylerle, yapılacak bütün fek ve ilhaklarda coğrafi, idarî, iktisadî, ziraî durum ve münasebetler etraflıca münakaşa ve tahlil edilerek sebepler ona göre ve kanaat verecek şekilde belirtilecek ve bağlanacakları idarî merkezlere demiryolu, şose, araba yolu ve patikadan hangisi ile bağlı olduğu, yol üzerinde kışın geçit vermiyecek dağ ve suların bulunup bulunmadığı bildirilecektir. Bundan başka kurulması düşünülen kaza ve nahiyelerde memurların rahatça barınmasına elverişli evler bulunup bulunmadığı tasrih edilecektir.»

Vilâyet organlarının faaliyeti bu tamim çerçevesi içinde Dahiliye Vekâletinin iş'ar ve direktifi ile cereyan etmiştir.

Burada vali nazım ve idareci rolü oynar. Valiye bu işlerde iki memur yardım etmektedir. Vali muavini ve vilâyet köycülük bürosu şefi. Bu büro tamimleri, emirleri, talep ve müracaatları her cephesi ile inceler. Kendi noktai nazarına göre takibi gereken hattı hareketi tesbit ve salâhiyeti vilâyet makamlarının tasvibine arzeder. Vali Köycülük Bürosunca, hazırlanan rapora kendi görüş ve fikirlerini ilâve eder. Vilâyetteki çalışmalar

sona erince rapor Dahiliye Vekâletine gönderilir. Dahiliye Vekâletinde mülki teşkilât ihdas ve fekki işleriyle Vilâyetler İdaresi Umum Müdürlüğü ve hususiyle bu Umum Müdürlüğün İkinci Şube Müdürlüğü meşgul olur. İkinci şube müdürlüğü vilâyetlerden gelen teklifleri mevcut kanunlar, nizamnameler, talimatlar ve tamimler çerçevesi içinde inceler. Bu husustaki kanaatini meselenin evveliyatı ile birlikte Umum Müdürlüğe bildirir. Umum Müdürlük gerekli incelemeleri yapar, eksik gördüğü hususların ilgililer tarafından ikmalini ister. Müsait bir zamanda teklif Müsteşar veya müsteşarla birlikte Vekile sunulur. Teklif bu makamlar tarafından kabul edildiği takdirde, ikinci şubeye yeni kazanın kurulması için gerekli kanunu hazırlamak direktifi verilir.

İkinci Şube Müdürlüğü kazanın kurulmasına medar olacak kanunun esbabı mucibesini hazırlamak için iki çeşit faaliyette bulunur. Bunlardan birincisine «dahili faaliyetler» diyebiliriz. Bahis konusu müdürlük kanunun mucip sebeplerini mevcut dokümanların yardımı ile hazırlar. «Harici faaliyetler» diye isimlendirebileceğimiz ikinci çeşit faaliyetlerin icrasında ikinci şube, yeni kazaya tâyin edilecek olan memurların kadrolarını hazırlayıp kanun lâyihasına eklemek için bu işle alâkadar vekâletler ve resmî müesseselerle temas eder.

Lüzumlu malûmatı temin ettikten sonra, ikinci şube mucip sebepler lâyihasını hazırlar ve kadro cetvelleri ile birlikte Umum Müdürlüğe gönderir. Lâyiha Umum Müdürlükçe kabul edildiği takdirde, Müsteşara veya Vekile sunulur. Vekil tarafından imzayı müteakip Kabineye sevkedilmek üzere Başvekâlete gönderilir.

Başvekâletteki çalışma evrakın Başvekâletin tasdikine arzedilmesi ile başlar. Başvekâlet teklifi yerinde bulursa evrak kanun lâyihası şekline konulmak için Başvekâlet Kanun ve Kararlar Tetkik Dairesi Reisliğine gönderilir. Bu daire mucip sebepler lâyihasını ve kadro vetcellerini tetkik eder. Bunu müteakip kanun lâyihası kaleme alınır. Başvekil lâyihayı inceler, münasip görürse Vekiller Heyetine sevkedilmesini ister. Vekiller Heyeti toplantısında Kanun lâyihası görüşülür. Mutabakata varıldığı takdirde lâyihanın Büyük Millet Meclisine sevki kararlaştırılır ve böylece Başvekâletteki çalışmalar sona erer.

Büyük Millet Meclisindeki çalışmalar : Kaza kurulması hakkındaki kanun lâyihası Dahiliye Encümeni ile Bütçe Encümeninde görüşülür. Lâyiha önce Dahiliye Encümenine gider. Encümendeki müzakereler esnasında Dahiliye Vekili ve Vekâlet mümessilleri hazır bulunabilir. Meselâ, bahis konusu kanun lâyihasının Dahiliye Encümeninde müzakeresinde Dahiliye Vekili ve Vekâlet mümessilleri hazır bulunmuşlardır. Arguvan kazasının kurulması ile ilgili kanun lâyihası diğer iki kazanın kurulması-

nı derpiş eden lâyhalarla birleştirilmiştir. Yalnız kanunun neşri tarihinde meriyete girmesini derpiş eden madde, mebus seçimlerinin yaklaşması ve bu arada kurulacak kazalardan seçimi yapacak seçim kurullarının kurulup faaliyete geçmeleri imkânsız olduğu cihetle, kanunun neşri tarihinde değil, 1 Haziran 1954 tarihinde yürürlüğe girmesi teklif edilmiştir. Lâyhalar bu tâdillerle birlikte Bütçe Encümenine havale edilmek üzere Meclis Riyasetine sunulmuştur. Meclis Riyaseti biri üç (Arguvan da dahil) diğeri yedi yeni kaza kurulmasını teklif eden aynı mahiyette iki lâyihayı birlikte bütçe encümenine havale etmiştir. Encümen bu lâyhaları prensip itibariyle kabul ve madde madde müzakerelerden sonra iki lâyihayı, 10 yeni kaza kurulmasını derpiş eden bir lâyiha halinde tevhid etmiştir. Bu kanun lâyihası Büyük Millet Meclisinin 3 Kasım 1954 tarihli toplantısında müzakere ve kabul olunmuştur. Bu suretle 6325 sayılı kanunla Arguvan da dahil olmak üzere 10 yeni kaza kurulmuştur.

Kazanın fiilen kurulması: Dahiliye Vekâleti, Malatya valiliğine Arguvan kazanın kurulduğunu telle bildirerek tâyini vilâyete ait ikinci derecede memurların kanunun yürürlüğe girdiği tarihte vazifesine başlamalarının temini için gereken hazırlığın yapılmasını istemiştir. Kanunun mer'iyete girdiği Haziran ayının ilk 15 gününde tahrirat kâtibi, nüfus memuru, ziraat memuru, varidat ve tahsilât memurları ve malmüdürü vekili; Haziran ayının ikinci yarısında da Hükûmet tabibi, özel idare memurları kaza merkezine gelerek vazifelerine başlamışlardır. Kaza adliyesi memurları Ağustos 1954 ün ikinci yarısında, hakim ve müddei umumiler de Eylül ayının birinci ve ikinci yarısında gelerek vazifeye başlamışlar, böylece kaza adliyesi ancak 1954 Eylülünün ikinci yarısından sonra tam olarak faaliyete geçebilmiştir. Kaza Jandarma Merkez kumandanlığına tâyin edilen Jandarma üsteğmeni 3 Kasım 1954 te, kaza tapu memuru Ocak 1955 te gelmişlerdir. Kaza PTT Müdürü 1955 ayının ilk yarısında gelerek vazifeye başlamış ve ikinci yarısında PTT merkezi faaliyete geçmiştir.

Yukarıda verilen malûmat kazanın şekli teşkilât ünitelerinin zamanında ve hep birlikte kurulmadığını göstermektedir. Aşağıda, bu mütalâanın gayri şekli teşkilât ünitelerinin teşekkülü hakkında da varit olduğu görülecektir. Kaza idaresinin muhaberatını sağlayan PTT nin ancak kazanın kurulmasından sekiz ay sonra faaliyete geçmiş olması ve bu faaliyetin telefon ve telgraf muhaberesi tesis edilmemesi sebebiyle yalnız mektup muhaberesine inhisar etmesi zikre şayandır. Kazayı Malatyaya bağlayan yol, kaza kurulalı 14 ay olduğu halde hâlâ işler bir durumda değildir. Hususi teşkilât ünitelerinden Belediye kazanın kurulmasından ancak yedi ay sonra faaliyete geçmiştir.

Memurların ihtiyaçlarını temin hususunda karşılaştıkları güçlükler arasında bilhassa mesken kıtlığını zikredebiliriz. Kazanın kurulduğu zamanlarda 3-4 köy bakkalı, iki köy kahvehanesinden başka hiç bir iktisadî müessese yoktu. Bunların sermayeleri artan ihtiyaçları karşılamıya müsait de değildi. Sattıkları şeyler mahduttu. Bazan en lüzumlu maddelerin dahi bulunmadığı oluyordu. Fiatlar Malatya ile mukayese kabul etmiyecek surette yüksekti. Evlerin hiç biri bir meskende bulunması gereken asgarî şartları dahi haiz değildi. Bütün kazada bir tek ev kiremit çatılıydı. Diğer evlerin damları topraktı. Binaların ekserisi yağmur yağdığı anda akmakta idi. Kazada hâlen dahi asgarî ihtiyaçlara cevap verecek bir mesken yapma hazırlığı bulunmadığı gibi iktisadi sahada da tam bir durgunluk müşahade edilmektedir.

Kaza yerinin hâlen ihtilâflı olması da ortaya diğer bir güçlük çıkarmış bulunmaktadır. Bu ihtilâfa sebep kazanın kurulmasından evvel, kaza yerinin tesbiti ve tetkiki için gelen heyete dahil jeolog'un kaza yeri heyelân mıntıkası olduğundan bahisle, burada kazanın kurulmasının doğru olmayacağına dair rapor vermiş olduğu şayiası ve kazaya bağlı üç köyün kaza olma daha müsait buldukları kanaatiyle teşebbüse geçmeleri- dir. Kazanın kurulmasından sonra, kazaya bağlı hemen bütün köyler kaza yerinin değiştirilmesi veya kendi köyelerine nakli için müracaatta bulunmuşlardır. Müracaatlar hükûmetçe nazara alınarak kaza merkezine Dahiliye, Sıhhiye, Nafia Vekâletlerinden birer kişiden müteşekkil kişiden müteşekkil bir heyet (kazanın kurulmasından 10 ay sonra) gönderilmiştir. Heyet tetkikatını yapmış, raporunu hükûmete sunmuştur. Netice henüz belli değildir.

Öğrencilerin dikkati aşağıdaki hususlar üzerine çekilebilir :

1. Yeni kazayı kurma kararı verilmeden evvel çevrenin ekonomik ve sosyal meselelerinin etraflı bir tetkiki yapılmış mıdır ?
2. Yeni kazanın kurulmasında tāmimde zikredilen bütün hususlar nazarı itibare alınmış mıdır ?
3. Gıda maddeleri, giyecek, ev vs. ihtiyacını karşılamak üzere önceden şumüllü bir plânlama yapılabilir miydi ?
4. Esas idari faaliyetlerin yeni kazanın kuruluşundan aylarca sonra hizmete girmiş olmasının sebepleri nelerdir ?
5. Bu kararın tatbikindeki mahzurları bertaraf edecek bir plân kazanın kurulması ile ilgili kanunun kabulüne müessir olmuş mudur ?
6. 2324 sayılı tāmimde zikredilenlerden başka mülâhazalar yeni kazanın kurulması ile ilgili kanunun kabulüne müessir olmuş mudur ?

EK II

Mülâkatta dikkat edilmesi gereken bazı hususlar :

- 1 — Mülâkatı veren kimseinn güvenini kazanmağa çalışınız,
- 2 — Kendisiyle iyi münasebetler tesis ediniz,
- 3 — Elinizden geliyorsa kendisine faydalı olmağa çalışınız,
- 4 — Kendisini rahat hissetmesine ve kolaylıkla konuşmasına yardım ediniz,
- 5 — İstenen bilgiyi doğru olarak vermeğe hazır olduğu hissi sizde uyanmadıkça, kendisine doğrudan doğruya soru sormayınız,
- 6 — Mülâkatı vereni iyi dinleyiniz,
- 7 — Hikâyesini anlatmasına, tamamlamasına müsaade ve yardım ediniz,
- 8 — Konudan ayrılmayınız,
- 9 — «Kurnaz», «açık göz» görülmektense dürüst ve doğru hareket etmeyi tercih ediniz,
- 10 — Münasebetlerinzde bir öğretmen edası takınmayınız,
- 11 — Sorularınızı kolaylıkla cevaplandırabilecek tarzda tertip ediniz,
- 12 — Sorulara kendiniz cevap veriyormuş gibi îmalardan sakınınız, zırıya - bilir misiniz ?
- 13 — Anlaşılması güç herhangi bir soruya, çeşitli cevaplar vermek zorunda kaldığımız zaman bu cevapları o şekilde veriniz ki, mülâkatı veren kimse bu cevaplardan hiç birinin tesiri altında kalmış olmasın,
- 14 — Mülâkatı veren kimseye verdiği bilgilerden kendisinin sorumlu olduğunu anlaması hususunda yardım ediniz,
- 15 — Laubalilikten çekininiz,
- 16 — Her birine doğru cevap alıncaya kadar bütün önemli soruları hafızanızda tutunuz,
- 17 — Her ifadenin manâsını anlamağa gayret ediniz,
- 18 — Mülâkatı veren kimseye cevaplarını açıklaması için fırsat veriniz ve
- 19 — Mümkün olduğu zaman cevaplarını kontrol ediniz,

- 20 — İfadelerin yorumlarını ve
- 21 — Elde edilen bilgileri kaydedilmesini mümkün olduğu sür'atle yapmağa çalışınız,
- 22 — Gerçeklerle istidlâlleri birbirleriyle karıştırmamağa dikkat ediniz,
- 23 — Miktar olarak ifade edilen yüzdelerle kesirleri hemen tam adetlere çekilmek suretiyle kontrola tabii tutunuz,
- 24 — Daima yanlışlıkları yapma ihtimalini gönözünde tutarak dikkatli olunuz,
- 25 — Çeşitli cevapların birbirine uygun düşmesinin muhakkak doğru olmalarını gerektireceğini sanmayınız,
- 26 — Mülâkatı veren kimseye gerektiği kadar zaman ayırınız, fakat,
- 27 — İş ağırdan almayınız,
- 28 — Mülâkatı daimî olarak kontrol altında bulundurunuz,
- 29 — Mümkün olan bütün bilgi ve gerçekleri sağlamağa çalışınız,
- 30 — Mülâkatın sonunda mülâkata tâbi tutulan kimsenin fazladan vermiş olduğu bilgileri, tesadüfen yapmış olduğu imaları da gözden geçiriniz,
- 31 — Her önemli mülâkat için bir özet rapor hazırlamayı ihmâl etmeyiniz,
- 32 — Mümkün olduğu takdirde elde edilen sonuçları diğer güvenilir kaynaklarla karşılaştırınız,